

دیوان ثبت در اسلام

ثبت اسناد از قدیم لازم حیات بشر و حافظ حقوق فرد و جماعت بوده و هست .
از آغاز تمدن دیوانی برای ثبت و حفظ حقوق مختلفه تأسیس شده و معاملات
و عقود و عهود و قوانین و اسناد و احکام در آن تدوین و ضبط میشد .

بزرگترین دیوان ثبت قبل از اسلام در بابل که مهد تمدن بشر است تحت
نظر و اداره روحانیین آن زمان بود که قدرت مطلقه و تملک مزارع و قصور و
اموال و نصب و عزل خسروان در دست آنان بود .

دیوان تملک زمین و بنده و نقل و انتقال اموال در معابد بزرگ بوده که
معبد «بل و فردوک» در مقدمه آنها بشمار می آمد .

در ویرانه شهر عظیم «نیشاپور» دفتر بزرگ معاملات که از هیجده تا سیزده
قرن قبل از میلاد بود در سنه ۱۹۰۰ میلادی بدستور و کاوش امریکائی ها در بین النهرین
کشف شد .

«پوم پلی» امریکائی در حفاریات بابل دیوان ثبت اسناد و معاملات را بصورت
بسیار عجیب که دلیل عظمت تمدن بابلیها بوده کشف نمود .

اسناد معاملات در آن دیوان بسیار بوده و علاوه بر آنها سالنامه ها ، احکام
نامه ها ، دفاتر دولت ، دستورها ، کتب مختلفه در آن دیوان بدست آمد . مثلاً
عقدنامه ازدواج دختر فلان پادشاه بابلی با فلان شاهزاده عیلامی در آن دیوان
بوده است .

همچنین اسناد تملک خانه و باغ و بنده و عقد ازدواج بزرگان در آن دیوان

ثبت شده بوده و تاریخ عقد وقایع پادشاهی وبسته بزمان سلطان وقت بوده واغلب اسناد که تاریخ آنها روشن و مطرح بود از قرن هشتم قبل از میلاد بود . در همان دیوان تاریخ اسناد با تاریخ کورش بوده وبیشتر بتاریخ سال بیست و دوم پادشاهی داریوش تصریح و مقید شده واسناد آن سال هم بسیار است که هم روشن وهم صریح و هم سالم بدست آمده است .

بعضی از آن اسناد مطابق تاریخ تسخیر بابل بدست کورش بوده مانند همین اسناد در آشور کشف شد. که اغلب آنها برخشت نقش گردیده وحتى يك کتابخانه منظم و مرتب بدست آمده و در آنجا نیز اسناد تملك و معاملات و نقل و انتقال و عقود و عهود و احکام و گزارش حکام و فرمان پادشاهان و شرح تسخیر ممالک بيك صورت عجیب و وحشت آور بدست آمده و تمام این اکتشافات حاکی از تأسیس دیوان معاملات و ثبت اسناد و ضبط عقود بوده است .

در این جا نکته هم ذکر میشود که از موضوع ما دور نمیباشد . در ویرانه «نیب پور» که عوام عرب آنرا «نفر» گویند . اسناد بانك عظیم «اجی بی و پسران» کمبوجیه (کموجیه که کمبیز خوانده می شود) اندوخته واسنادان بنام هر دو پادشاه پدر و پسر بدست آمده است .

چیزی که این اسناد را کاملاً مشمول موضوع ما میدارد این است که سند معامله کوروش با بانك مزبور و گواهی شهود و چگونگی آن بدست آمده است پس ثبت اسناد بوده و دیوان بزرگ حافظ اسناد مختلفه میباشد . چند سند و قرارداد دیگر روشن و صریح با تاریخ واضح بدست آمده که بامضاء «ایت تی فردوك بالانو» پسر اجی بی صاحب بانك رسیده و تاریخ آن نخستین سال اول پادشاهی داریوش بوده و بعضی هم یازدهم ماه و هم سال اول پادشاهی داریوش بود . باید دانست نخستین بانکی که در عالم تأسیس شده در بابل بوده و از این جهت و جهات دیگر تمدن بابل سرچشمه تمدن جهان محسوب شده و از هر حیث اقدم بوده خصوصاً از حیث قوانین و نظامات که قوانین حمو را بی معروف است و شرح آن خارج از

موضوع مامیباشد. الواح ثبت اسناد هم چنانکه اشاره شد غالباً آجر یا خشت خام یا سنک یا چیزهای دیگر بوده اگرچه اختراع یا اکتشاف ورق از قدیم بوده خصوصاً در مصر که بنام «پاپیروس» (Papyrus) معروف بود. همچنین در چین ولی این وسائل کمتر بدست میآمد و عرب غالباً از سنگ و استخوان خصوصاً استخوان کتف (دغه) و پوست حیوانات خصوصاً آهو که بنام «دق» معروف است و بالاخره شاخه نخل خرما که «جریده» نام دارد و جریده امروز که روزنامه باشد از همین نام گرفته شده ولی در زمان پیمبر قرطاس بوده و نامه‌های پیمبر گاهی بر قرطاس نوشته میشد و گاهی بر پوست که این مبحث نیز خارج از موضوع ماست. برای حفظ اسناد هم کعبه جای امن بود و بسیاری از عهدود و عقود در خانه خدا ضبط میشد حتی در زمان بنی‌العباس که هارون الرشید عهدنامه ولایت عهد فرزندان خود را در کعبه سپرد. مقصود ما از این مقدمه بیان نخستین دیوان ثبت در اسلام است و گرنه سخن بطول و عرض میکشد و خامه از این شاخ بآن شاخ میپرد که موجب ملال خواننده میگردد.

نخستین دیوان ثبت اسناد و عهدود و محاسبات و وظایف و مناصب در سنه پانزده هجری بفرمان خلیفه دوم عمر رضی الله عنه تأسیس گردید. برای نخستین بار امر ممالک و مزارع و بلدان را بنام مجاهدین اسلام که در ممالک مفتوحه برای حمایت و صیانت آنها اقامت گزیده بودند در دیوان جدید التأسیس اسلام ثبت نمود. برای اینکه تملك یا تسلط آنها بران املاک بدون مدعی و مزاحم مسلم و محرز شود در همان دیوان تصریح کرد که «فی» بمسلمین ساکن این دیار اختصاص دارد. نام این شهرها را برد و در دیوان ثبت نمود. کوفه، بصره، دمشق، حمص، اردن، فلسطین، مصر. و این جمله را ثبت نمود: الفیء لاهل هؤلاء. الامصار ولمن لحق بهم و اقام معهم و اعانهم این املاک بمردم این شهرها (که نام آنها برده شده) اختصاص دارد همچنین آنهایی که بآنها پیوسته و یاری کرده‌اند پس ان نخستین سندی بود که در دیوان ثبت اسلامی تدوین و ضبط گردید. بعد

از آن هم توسعه یافت و اسناد دیگری برای فیه و دیگر که تملک باشد اضافه شد . بعد از آن برای هر گروهی از مسلمین بر حسب مرتبه و سابقه اسلام و تقدم در جهاد وظیفه و مبلغی مقرر و معین نمود . اول برای عم پیمبر مبلغ بیست و پنج هزار (درهم) و بقولی دوازده هزار مقرر نمود . برای مجاهدین بدر هم هر یکی پنجهزار . حسن و حسین و ابوذر و سلمان فارسی که شاهد جنگ بدر نبودند به این امتیاز ملحق شدند . برای زنان پیمبر هم هر یکی ده هزار مقرر و کنیزان مورد تمتع پیمبر را محروم نمود . سایر زنان پیمبر اعتراض کرده گفتند پیمبر میان ما و آنها تفاوت نمیگذاشت عمر بآنها هم ده هزار داد . برای عایشه بعنوان محبت پیمبر دو هزار افزود عایشه آن مبلغ را پس داد و گفت : مخالف عدالت و مساوات است . برای مجاهدین اسلام قبل از فتح برونك در شام و قادسیه هر یکی سه هزار درهم معین کرد . مجاهدین زمان ابی بکر هم مشمول این عطا بودند که بامرتدین نبرد و از ابوبکر یا مطلق اسلام دفاع نمودند . برای فاتحین شام و قادسیه هر یکی دو هزار و بهر یکی از دلیران امتحان داده یا دورافتاده دو هزار و پانصد باو گفته شد . چه بهتر که فاتحین قادسیه را هم مانند متقدمین بالا مشمول این عطاء کنی پاسخ داد که هر کس آنها را بدرجه متقدمین بالا نمی برم . این نحو مراتب در عهد پیمبر صلی الله علیه وسلم بوده که سابقه رعایت میشد . برای سپاهیان اسلام بعد از فتح یرموك و قادسیه هر یکی یک هزار و برای سواران ردیف هر یکی از دو ردیف پانصد و بهر یکی از سه ردیف شتر سوار سیصد و برای چهار ردیف دویست و پنجاه و برای بیوه زنان قادسیه دویست و برای کودکان صد داد . شست مسکین دعوت و اطعام کرد . خوراك آنده را ريك وعده معلوم کرد برای هر یکی از فقرا در یکماه مقدار خوراك شست مسکین معین و معلوم و در دیوان ثبت نمود . این يك اشاره بتأسیس نخستین دیوان ثبت سناد و عقود است که بعد توسعه یافته تا به صورتی که امروز مشهود می شود در آمده است نخستین خلیفه که دیوان ثبت اسلامی را تأسیس نمود عمر بود .